

Projectdossier

Een participatief praktijkgericht onderzoek naar KOMPAS+

ACADEMISCHE WERKPLAATS JEUGDZORG EMMAÜS

August 31, 2020

Projectdossier

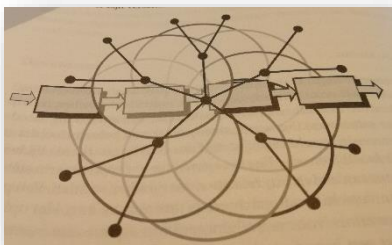
1. Administratieve gegevens

- Titel van het project:
  - Een participatief praktijkgericht onderzoek naar KOMPAS+
- Inrichtende macht en vertegenwoordiging:
  - Emmaüs vzw, Jan Seresia, Edgard Tinnellaan 1c, 2018 Mechelen
- Verantwoordelijke
  - Roos Steens (PHD), Senioronderzoeker Academische Werkplaats Jeugdzorg Emmaüs Antwerpen; roos.steens@emmaus.be
- Supervisor
  - Prof.dr. Stefaan Pleysier, Leuvens Instituut voor Criminologie (Linc), KU Leuven

2. Omschrijving van het onderzoeksproject

2.1. Algemeen kader en doelstelling onderzoeksproject.

Samenwerken is het mode- en codewoord van de 21ste eeuw (Van Tomme, Voets & Verhoest, 2011). Ons zorg- en welzijnslandschap is verknipt en verkokerd en de vraagstukken waarmee het te maken krijgt, zijn complex. De overheid reageert hierop door samenwerkingsverbanden in te richten en/of te stimuleren. Samenwerkingsverbanden bestaan in allerlei vormen en maten en kennen allerlei benamingen: netwerk, partnership, coalitie, consortium, groep, alliantie en soms heeft men het ook over 'ketensamenwerking' of 'ketenregie' (de Groof et al. 2014).

FIGUUR 1 KETEN EN NETWERK
(DE BEER, 2007)

De Bruijn en Ten Heuvelhof (1995;134) zien een keten als “*een samenhangend geheel van geschakelde input- en outputprocessen, gericht op voortbrenging van een product of dienst*”. In zorg en welzijn gaat het om verschillende organisaties die perspectieven bij elkaar brengen en interventies afstemmen met het oog op het creëren van een meerwaarde voor de cliënt die de keten doorloopt (Van Tomme et al., 2011). Samenwerken in ketens gaat verder dan samenwerken in functie van een individueel traject. Er wordt een breder netwerk gevormd waarin ketens opereren (Van der Aa & Konijn, 2004).

De ketenaanpak wordt internationaal toegepast met betrekking tot uiteenlopende problemen: ouderen met complexe problemen, diabetes, chronisch psychiatrische problematiek, dementie, depressie, delinquentie en recidive, familiaal geweld en misbruik. Hierbij gaat het steeds over

complexe problemen die zich uitspreiden over verschillende levensdomeinen (de Groof et al. 2014). Hoewel nationaal en internationaal onderzoek betreffende deze ketenaanpak groeiende is (e.g. Van Tomme, Voets & Verhoest, 2011; Seidell et al., 2012; Roevens, 2013; Lünemann et al. 2019), zien we dat dergelijke initiatieven in de dagelijkse praktijk vaak van onderuit worden vormgegeven en zich weinig beroepen op de opgebouwde expertise in andere initiatieven en/of in wetenschappelijk onderzoek.

Dit onderzoeksproject betreft de Ketenondersteuning Minderjarige Veelplegers Antwerpen Stad Plus (Kompas+) die startte in januari 2017 met als doel ‘het voorkomen en stoppen van veelplegen door minderjarige plegers met een multiproblematiek in de stad Antwerpen, door:

- het installeren, verstevigen en opvolgen van de zorgcoördinatie en zorgcontinuïteit voor de cliënt;
- het intensief betrekken van de cliënt en het cliëntsysteem;
- in te zetten op het voorkomen van herval op feiten en het bieden van perspectief binnen de verschillende leefdomeinen;
- een intensieve samenwerking te waarborgen tussen diensten uit de domeinen zorg/welzijn, politie/justitie, onderwijs en bestuur.’

Het doel van dit onderzoeksproject is tweeledig. Enerzijds is het de bedoeling om praktijk en onderzoek zodanig met elkaar te verbinden dat de KOMPAS+ aanpak zichzelf op basis van de input uit het wetenschappelijk onderzoek voortdurend kan bijsturen, doorontwikkelen en groeien. Anderzijds is het de bedoeling om met dit onderzoek bij te dragen aan de wetenschappelijke kennis omtrent het werken in ketens zodanig dat andere praktijken hierop kunnen verder bouwen.

2.2. Centrale onderzoeksvragen

De centrale onderzoeksvragen van dit project bevinden zich op verschillende niveaus, maar worden mogelijk nog aangevuld op basis van de vragen van de verschillende stakeholders die verbonden zijn aan KOMPAS +. Doorheen het traject wordt dan ook de tijd genomen om hieromtrent met de verschillende partners én met de jongeren in dialoog te gaan.

TABEL 1 ONDERZOEKSVRAGEN

Niveau van de aanmelding
1. Welke jongeren worden aangemeld voor KOMPAS+?
2. Bij welke jongeren wordt een traject opgestart? Bij welke niet?
3. Hoe verloopt de weging van de jongeren? Wat zijn hier volgens de samenwerkingspartners kansen en barrières van deze aanpak?
Niveau van de ketenprocessen
4. Waaruit bestaan de plannen van aanpak?
5. Welke interventies werden genomen in de gelopen trajecten?
Niveau van de samenwerking
6. Welke actoren werken samen in KOMPAS+? Op welke wijze?

7. Hoe ervaren de verschillende actoren de samenwerking in KOMAS+?
8. Wat is de specifieke rol van de casusregisseur? Hoe werkt deze met andere actoren samen?
Niveau van de resultaten
9. Wat is de doeltreffendheid van de KOMPAS+trajecten? (<i>Dit wordt geconcretiseerd op basis van werkpakket 1</i>)
10. Wat zijn de werkende en tegenwerkende mechanismen in de KOMPAS+-aanpak?

2.3. Het gehanteerde onderzoekskader

2.3.1. Onderzoek vanuit de empowerende academische werkplaats. Dichtbij & vanuit voortdurende interactie met de praktijk.

Dit onderzoeksproject krijgt vorm vanuit de empowerende academische werkplaats van Jeugdzorg Emmaüs Antwerpen¹. Kenmerkend voor deze academische werkplaats is dat onderzoek hier steeds vorm krijgt vanuit de voortdurende **interactie tussen onderzoekers, beleid- en praktijkmedewerkers en cliënten**. Er is met andere woorden een constant **kruisen van verschillende soorten kennis**: praktijk- en beleidkennis, wetenschappelijke kennis en ervaringskennis. Dit stimuleert een voortdurend toetsen, reflecteren en leren in de praktijk én draagt zo bij tot een kwalitatievere hulpverlening. Binnen de academische werkplaats vonden reeds verschillende doctoraatsprojecten plaats, bijvoorbeeld het onderzoek naar de werkzame factoren van intensieve pedagogische thuisbegeleiding (Steens, 2018) en het onderzoek naar het samenwerkingsverband tussen Van Celst en UKJA ten behoeve van meisjes met een complexe problematiek (Van den Steene, 2019). Ook vonden verschillende onderzoeksprojecten in opdracht van het Agentschap Opgroeien plaats zoals het onderzoek naar ambulante methoden jeugd delinquentie (Steens, 2018) en het onderzoek naar de participatieruimte van jongeren in gemeenschapsinstellingen (Steens, 2020).

De rol die een onderzoeker binnen de empowerende academische werkplaats opneemt, is tweeledig. Enerzijds heeft zij **een binnen-positie**; zo kent hij/zij de hulpverlening van binnenuit en is hij/zij vaak rechtstreeks of onrechtstreeks verbonden met de te onderzoeken praktijk. Dit geeft een unieke positie om onderzoek te ontwikkelen dat dicht bij de praktijk staat, geeft vertrouwen aan praktijkwerkers om zich open te stellen en biedt een mooie aanvulling op traditioneel onderzoek. Tegelijkertijd is elke onderzoeker binnen de empowerende academische werkplaats van Jeugdzorg Emmaüs Antwerpen ook getraind om een **buiten-positie** aan te kunnen nemen; zo wordt binnen de academische werkplaats enkel gewerkt met onderzoekers die ingebed in de universitaire gemeenschap, een grondige onderzoekstraining hebben gekregen en wordt steeds gewerkt met een supervisie vanuit een universiteit. De onderzoeker combineert beide posities tot een rol als **critical/reflective friend** (e.g. Haines & Case, 2014): hij/zij is nauw

¹2 Meer informatie over de academische werkplaats: Steens R., Van Regenmortel T., Hermans K. 2017. Beyond the Research–Practice Gap: The Development of an Academic Collaborative Centre for Child and Family Social Work. British Journal of Social Work of Steens R., Hermans K., Van Regenmortel T. (2015) Onderzoek versterkt praktijk. Academische werkplaats getuigt. Sociaal.Net, <http://sociaal.net/analyse-xl/onderzoek-versterkt-praktijk/>

betrokken op de praktijk, werkt nauw samen met alle betrokken stakeholders in alle fases van het onderzoeksproces én stelt hierbij kritische vragen, zet aan tot reflectie.

2.3.2. KOMPAS+ als best- practice unit.

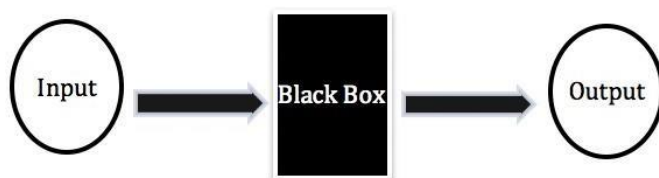
Meer specifiek wordt voor dit onderzoeksproject gekozen voor het model van de ‘Best Practice Unit’ (BPU), een unieke vorm van praktijkgericht onderzoek. Een BPU is een variant van de Community of Practice zoals ontwikkeld door Wenger. Eigen aan een Best Practice Unit is dat goede praktijken met een groep professionals, onderzoekers en andere betrokkenen worden uitgediept, doorontwikkeld en verbeterd aan de hand van praktijkgestuurd onderzoek. Volgens Wilken et al. (2013) ontstonden BPU’s in de jaren ’80 in het Verenigd Koninkrijk en Australië vanuit de verpleegkunde. De zogenoemde ‘Nursing Development Units’ (NDU’s) waren afdelingen die zeer nauw samenwerkten met universiteiten om de kwaliteit van zorg te verbeteren, theorieën te ontwikkelen en toetsen en professionaliteit te stimuleren. Het ultieme doel was om uit te groeien tot een ‘centre of excellence’ (zie Wilken et al., 2013:134). Onderzoek omtrent deze NDU’s bleek alvast veelbelovend: zowel verpleegkundigen als patiënten toonden hier significant hogere tevredenheid dan in andere afdelingen (e.g. Atsalos & Greenwood, 2001; Avallone & Gibbon, 1998). Intussen werd het model toegepast in talloze sectoren zoals jeugdhulp, buurtzorg, gehandicaptenzorg, etc. (zie Wilken et al. 2013). Centraal staat het gebruik van onderzoeksdata, het kruisen van diverse kennisvormen en het uitzetten van een gezamenlijk leerproces.

2.3.3. Een kritisch realistische kijk op evaluatieonderzoek.

Binnen deze best-practice unit hanteren we een kritisch realistische blik op evaluatieonderzoek (e.g. Bhaskar, 1978, 1986, 1989; Pawson & Tilley, 1997b; Pawson, 2006, 2014; Kazi, 1998, 2000, 2003 and Blom and Morén, 2010). Dat wil zeggen dat niet zozeer de vraag ‘*Werkt het?*’ leidend is in dit project, maar wel ‘*Wat werkt? Hoe werkt het? Voor wie? In welke omstandigheden?*’.

Traditioneel evaluatieonderzoek leidt tot een black box. Zo weet je wel of een interventie werkt of niet werkt, maar weet je niet waarom. Dat geeft weinig handvaten voor de concrete toepassing van deze interventie in de praktijk.

FIGUUR 2: BLACK BOX IN TRADITIONEEL EVALUATIEONDERZOEK

In kritisch realistisch evaluatieonderzoek staat juist het openen van deze black box centraal. Eerder dan op het aantonen, ligt de nadruk op het begrijpen. Zoals McEvoy en Richards (2006: 69) beschrijven : ‘*the ultimate goal is not to identify generalizable laws (positivism) or to identify the lived experience or beliefs of social actors (interpretivism); it is to develop deeper levels of explanation and understanding*’.

Blom & Morén (2010) ontwikkelden in lijn hiermee een bruikbaar conceptueel kader om sociale interventies te onderzoeken. Sociale interventies worden hierbij ontrafeld tot **C**ontext, **A**ctoren, **I**nterventies, **M**echanismen en **R**esultaten. Met context wordt de bredere maatschappelijke context op het macroniveau, de interventiecontext op het mesoniveau en de cliëntcontext op het microniveau bedoeld. Actoren zijn diegenen die rechtstreeks of onrechtstreeks een invloed

uitoefenen op het interventieproces. Interventies kunnen beschouwd worden als de acties die actoren ondernemen om veranderingen teweeg te brengen die tegemoetkomen aan de doelstelling(en) van het programma of project. Resultaten zijn de voorziene en onvoorziene uitkomsten van een interventie op korte, middellange- en lange termijn. De mechanismen gaan tot slot over hoe in de desbetreffende context via de actoren en de desbetreffende interventies tot resultaten wordt gekomen. Dit sluit aan wat Chen (2012) beschrijft als de ‘theory of change’.

Door in dit onderzoeksproject in voortdurende interactie tussen onderzoekers, beleid- en praktijkmedewerkers én jongeren oog te hebben voor al deze aspecten, zijn wij ervan overtuigd dat diepgaand inzicht kan opgebouwd worden omtrent de ketenaanpak in KOMAS+. Dit inzicht kan doorheen het onderzoeksproject gebruikt worden om de aanpak bij te sturen en door te ontwikkelen.

2.4. Plan van aanpak en tijdspad.

Het project valt uit elkaar in drie werkpakketten. Elk werkpakket heeft daarbij zijn eigen methoden en wordt afgerond met een tussentijds rapport.

- I. Werkpakket I: Een internationaal literatuuronderzoek en exploratie (3 maanden)
Via een internationaal literatuuronderzoek wordt de wetenschappelijke evidentie wat betreft de ketenaanpak voor jonge veelplegers verzameld en gedeeld met de verschillende stakeholders die betrokken zijn bij het project. In dit literatuuronderzoek is er (op vraag van de projectverantwoordelijken) ook specifiek aandacht voor de wegingsinstrumenten die internationaal worden gebruikt. Daarnaast werken de onderzoekers zich in en kristalliseren ze de doelgroep en doelstellingen van de KOMPAS+ aanpak uit via documentanalyse en explorerende interviews met stakeholders. Tevens wordt geëxploreerd op welke wijze de jongerenparticipatie kan plaatsvinden en worden de onderzoeksvragen voorgelegd en getoetst bij de verschillende stakeholders.
- II. Werkpakket II: Een kwantitatieve en kwalitatieve dossieranalyse (6 maanden)
In het tweede werkpakket worden alle aanmeldingen en gelopen trajecten bij KOMPAS+ geanalyseerd. Hierbij is er aandacht voor het niveau van de aanmelding, interventies, samenwerking en resultaten en zijn de vooropgestelde onderzoeksvragen leidend. Ook dit werkpakket wordt teruggekoppeld, getoetst en uitgediept bij de betrokken stakeholders
- III. Werkpakket III: Observaties en diepte-interviews (9 maanden)
In het derde werkpakket worden de data van het tweede werkpakket verder uitgebreid en uitgediept via observaties aan het vooroverleg, het KOMPAS+-overleg en de opvolgtafels én via diepte-interviews met de betrokken actoren. Hierbij zijn de casusregisseurs, de ketenpartners, de betrokken beleidsactoren én de jongeren zelf belangrijke te bevragen actoren. Ook dit werkpakket wordt teruggekoppeld, getoetst en uitgediept bij alle betrokken stakeholders.

In de volgende figuur wordt elk werkpakket op het volgende tijdspad van het onderzoek geplaatst. De precieze startdatum is nog te bespreken.

TABEL 2 TIJDSPAD ONDERZOEKSPROJECT

	2020	2021												2022												
	D	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D	
VB																										
WPI																										
WP II																										
WP III																										

Periode dat aan het betreffende werkpakket wordt gewerkt.

Periode waarin de tussentijdse rapportage wordt voorzien

Tussentijdse terugkoppeling in uitgebreide stuurgroep waarin ook het kabinet wordt uitgenodigd

Data van de stuurgroepen in 2021. 14 oktober staat hierbij helemaal in teken van terugkoppeling rond het onderzoek, op de andere stuurgroepen wordt een korte stand van zaken voorzien.

- 4 maart 2021
- 27 mei 2021
- 14 oktober 2021 om 15u (met vooroverleg in de week van 27 september)
- 25 november 2021

2.5. Participatie van de betrokken stakeholders via kenniskringen.

De motor van dit participatief praktijkgericht onderzoek ofwel van de best-practice unit zijn de kenniskringen. In deze kenniskringen denkt elke stakeholder actief mee na over hoe de verschillende werkpakketten kunnen worden vormgegeven én worden onderzoeksresultaten teruggekoppeld, getoetst en uitgediept. Op die manier wordt er gestreefd naar gedeeld eigenaarschap over het onderzoeksproject en zorgen we er maximaal voor dat het onderzoeksproject aansluit bij de noden in de praktijk.

Hierbij streven we ernaar om aan het begin van het onderzoeksproces én na elk werkpakket telkens drie **homogene kenniskringen** te laten doorgaan nl. één met beleidsactoren (dit kan bijvoorbeeld op de stuurgroep van het project), één met de praktijkactoren (dit kan op de projectgroep) én één met de jongeren. Om de jongeren maximaal te bereiken wordt geëxploreerd op welke manier de kenniskring met de jongeren kan georganiseerd worden. Hierbij vinden we het belangrijk dat de jongeren een laagdrempelige en veilige plek krijgen ('SPACE') waar ze mee input kunnen geven omtrent KOMPAS+ en het lopende onderzoek ('VOICE'), actief beluisterd worden door de onderzoekers die deze input meenemen naar de andere kenniskringen ('AUDIENCE') en mee impact hebben op het project ('INFLUENCE'). Het model van Lundy omtrent participatie (Kennan et al., 2007) is hier leidend.

2.6. Ethiek en integriteit

Aangezien jongeren een belangrijke plaats hebben in dit onderzoeksproject en er ook wordt omgegaan met vertrouwelijke informatie wordt er in dit onderzoek veel aandacht en zorg besteed aan aspecten als privacy en vertrouwelijkheid, toestemming, vrijwilligheid en terugkoppeling. Er zal dan ook tijdens het eerste werkpakket een ethisch dossier worden ingediend bij de KULeuven waarbij alle bovenstaande aspecten met zorg worden uitgewerkt.

3. Begroting

Onderzoeker 60%:	36500 euro/jaar
Werkingsmiddelen:	5000 euro/jaar
Ondersteuning KULeuven, Stefaan Pleysier:	10000 euro/jaar

4. Referentielijst

- Bhaskar, R. (1998b). The logic of scientific discovery. In: *Critical realism: Essential readings*, Edited by: Archer, M., Bhaskar, R., Collier, A., Lawson, T. and Norrie. London: Routledge.
- Biesta, G. (2007). 'Why "what works" won't work: Evidence-based practice and the democratic deficit in educational research'. *Educational Theory*, 57(1): 1-22.
- Blom, B. and Morén, S. (2010). 'Explaining social work practice: The CAIMER Theory'. *Journal of Social Work*, 10(1): 98-111
- De Bruijn, J., & ten Heuvelhof, E. (1995). *Netwerkmanagement, strategieën, instrumenten en normen*. Utrecht: Lemma
- De Groof, K., Stas, K., Blow, H. Brepoels, P. (2014). Ketenaanpak bij intrafamiliaal geweld. Positie van de hulpverlening. *Steunpunt Algemeen Welzijnswerk. Visie*.
- Haines, K., Case, S. (2014). Reflective friend research. In: *Reflexivity in Criminological Research*. Lumsden, K & Winter, A. Palgrave: Macmillan.
- Kazi, M. (2000). 'Contemporary perspectives in the evaluation of practice'. *British Journal of Social Work*, 30(6): 755-76.
- Kazi, M. (2003). 'Realist evaluation for practice'. *British Journal of Social Work*, 33(6): 803-18.
- Kennan, D., Brady, B. & Forkan, C. (2019) Space, Voice, Audience and Influence: The Lundy Model of Participation. *Child Welfare Practice*, 31:3, 205-218
- Lünnemann, K., Vermeulen, A., Voorwinden, M. (2019). *Complexe problemen vragen om onorthodoxe oplossingen*. Rotterdam: Verwey Jonkersinstituut.

McEvoy, P., Richards, D. (2003). Critical realism: a way forward for evaluation research in nursing? *Journal of Advanced Nursing*, 4.

Pawson, R. (2006). *Evidence Based Policy: A Realist Perspective*, London, Sage.

Pawson, R. (2014). *The Science of Evaluation: A Realist Manifesto*, London, Sage.

Seidell, J., Halberstadt, J., Noordam, H. and Niemer, S. (2012). An integrated health care standard for the management and prevention of obesity in The Netherlands. *Family Practice*, 29 (1):153-163.

Van der Aa, A., & Konijn, T. (2004). *Ketens, ketenregisseurs en ketenontwikkeling. Het ontwikkelen van transparante en flexibele samenwerkingsverbanden in netwerken*. Utrecht: Lemma.

Van Tomme, N., Voets, J., & Verhoest, K. (2011). Samenwerking in ketens en netwerken: praktijkervaringen uit de zorg- en welzijnssector. *SWVG-Rapporten*. Leuven: Steunpunt Welzijn, Volksgezondheid & Gezin.

Wenger, E., McDermott, R., & Snyder, W. M. (2002). *Cultivating communities of practice: A guide to managing knowledge*. Boston, MA: Harvard Business School Press.

Wilken, J.P., Van Slagmaat, C., & Van Gijzel, S. (2013). The best practice unit: a model for learning, research and development. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, 22 (2): 131-148.